

ТИПОЛОГІЯ Й ІДЕЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІРАНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК

Ірина Левчин

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульв. Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-4371-106X
e-mail: i.levchyn@knu.ua

Ольга Жидкова

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульв. Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна
orcid.org/0009-0004-5351-7166
e-mail: o.zhydkova@knu.ua

Анотація. У статті досліджено іранські народні казки, що зберігають уявлення іранського народу про світ, добро і зло, справедливість і долю. Вони поєднують розважальну функцію з глибоким символизмом і моральними настановами. Попри розмаїття цих творів, в українській науці їм приділено мало уваги. Саме тому актуальним є аналіз їх типології та ідейної спрямованості. Це дає змогу виокремити основні теми, мотиви й образи іранської казкової традиції. Обмежена кількість в Україні наукових праць, присвячених іранському фольклору, зокрема іранським народним казкам, зумовлює новизну й актуальність розвідки, метою якої є виявлення типології й ідейної спрямованості іранської народної казки. Основне завдання статті – визначити ключові теми, мотиви й образи іранських народних казок, а також їх роль у формуванні художньої картини світу. Використовувалися такі методи дослідження: теоретичний аналіз (опрацювання наукової літератури за темою дослідження), елементи порівняльно-тематичного аналізу, систематизації, спостереження, описовий метод.

Під час аналізу іранських народних казок виділено основні типи казок, ключові теми й ідеї, систему персонажів. За підсумками аналізу виявлено, які фольклорні наративи розглядаються як своєрідне віддзеркалення ментальних установок, уявлень про світ, добро і зло, а також глибинних цінностей іранського народу, сформованих упродовж тривалого історичного розвитку. Основними типами іранських казок є народні, повчальні, чарівні, жартівливі, ланцюгові (рамкові) казки. Ключовими темами іранської казкової традиції є боротьба добра зі злом, пошук справедливості, винагорода за чесноти, подолання труднощів, доля як вища сила та магічна допомога. Персонажами казок є міфологічні істоти (пері, див, птах Сімурґ), побутові або історичні герої (дервіш, шах, юнак, старець), що функціонують як уособлення добра, зла або нейтральної сили й відображають соціальні уявлення, моральні ідеали та колективні архетипи.

Ключові слова: іранські народні казки, фольклорна традиція, типологія, художній простір казки, символика фольклору.

TYOLOGY AND IDEOLOGICAL ORIENTATION OF IRANIAN FOLK TALES

Iryna Levchyn

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Near and Middle
Eastern Languages and Literatures
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Taras Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4371-106X
e-mail: i.levchyn@knu.ua

Olha Zhydkova

Higher Education Applicant
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Taras Shevchenko Blvd., 14, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0004-5351-7166
e-mail: o.zhydkova@knu.ua

Abstract. The article examines the Iranian folk tales, that preserve the Iranian people's worldview, their notions of good and evil, justice, and fate. They combine entertainment with deep symbolism and moral instruction. Despite the richness of these narratives, they remain underexplored in Ukrainian scholarship. Therefore, analyzing their typology and ideological orientation is particularly relevant. This makes it possible to identify the main themes, motifs, and images of the Iranian fairy tale tradition. The limited number of academic works in Ukraine devoted to Iranian folklore, and especially to Iranian folk tales, highlights the novelty and relevance of this study. Its goal is to identify the typological and ideological features of the Iranian folk tale. The main task of the article is to define the key themes, motifs, and images found in Iranian folk tales, as well as their role in shaping a particular artistic worldview. The research methods used include theoretical analysis (review of scholarly literature on the topic), elements of comparative-thematic analysis, systematization, observation, and the descriptive method.

The analysis of Iranian folk tales has made it possible to identify their main types, key themes and ideas, and character systems. The study has shown that these folk narratives reflect mental attitudes, concepts of good and evil, and the core values of the Iranian people shaped over centuries of historical development. The main types of Iranian folk tales include: popular, didactic, magical, humorous, and cumulative (frame) tales. Central themes of the Iranian fairy tale tradition are the struggle between good and evil, the search for justice, reward for virtue, overcoming hardship, fate as a higher force, and magical assistance. Characters include both mythological beings (peri, divs, the Simurgh) and everyday or historical figures (dervish, shah, young man, old man), who represent forces of good, evil, or neutrality, and reflect social ideas, moral ideals, and collective archetypes.

Key words: Iranian folk tales, folklore tradition, typology, narrative space of the tale, folklore symbolism.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що сьогодні іранський народний казковий репертуар залишається мало вивченим в українській науковій традиції, що зумовлює необхідність глибшого дослідження цього пласту фольклору. Така обмежена увага частково пояснюється тим, що перші ґрунтовні дослідження перського фольклору належать переважно європейським науковцям, а систематичне опрацювання цієї тематики іранськими дослідниками розпочалося лише після Ісламської революції 1979 року. Нині більшість іранських казок існують у формі усної традиції, тоді як письмові записи охоплюють лише невелику частину цієї багатой культурної спадщини. Це

створює певні труднощі для глибокого аналізу їх художніх особливостей.

Іранські народні казки є важливим елементом національної культурної спадщини, що впродовж десятиліть досліджують іранські фольклористи. Серед них варто відзначити таких як А. Аміні [8], А. Анджаві Ширазі [9], М. Карімзаде [10], Х. Кугі Кермані [11], М. Магджуб [12] та Ф. Могтаді (Собхі) [13], які систематизували казкові тексти, досліджували їх мотивну структуру, символіку й жанрову специфіку. Їхні праці мають значення як для збереження усної традиції, так і для формування національної ідентичності через фольклорний дискурс.

Одним із перших іранських дослідників іранських народних казок став Ф. Могтаді, більш відомий під псевдонімом Собхі. Наприкінці 1930-х років він почав розповідати казки в ефірі радіо Тегерана, завжди завершуючи свої передачі проханням надсилати йому нові тексти. У результаті таких звернень зібрано велику кількість матеріалів, частину яких він згодом опублікував. Ці томи, створені Ф. Могтаді (Собхі), є однією з найважливіших і найвідоміших колекцій перських казок «Давні іранські казки (Казки Собхі)» [13] ((*افسانه‌های کهن ایرانی (قصه‌های صبحی)*)).

Проте інтенсивна й систематична діяльність зі збирання фольклору в Ірані розпочалася лише на початку 1970-х років. Науковець А. Анджаві Ширазі, який став наступником Ф. Могтаді у роботі на радіо, перейняв метод свого попередника. Він зробив значний внесок у дослідження народної творчості, зібравши великий масив казок, легенд та інших зразків оповідного матеріалу, які опубліковані в спеціально створеній серії під назвою «Іранські казки» [9] ((*قصه‌های ایرانی*)).

В українському науковому просторі іранський казковий фольклор залишається малодослідженим явищем, хоча у XXI столітті спостерігається зростання зацікавлення цією тематикою. Перші ґрунтовні спроби популяризації й осмислення іранських казок здійснив сходовознавець Р. Гамада, який не лише переклав велику кількість текстів українською мовою, а й супроводив їх аналітичними коментарями, що дають змогу краще зрозуміти культурний контекст та особливості перської народної оповіді. Його видання «Перські оповідки» у двох томах [4; 5] та «Іранські народні казки» [3] стали підґрунтям для подальших літературознавчих студій.

О. Ребрик у статті «Перські народні казки у контексті українських фольклористичних досліджень» [6] звертає увагу на інтерпретаційні можливості перського фольклору в українському культурному контексті, зокрема на переклад як засіб міжкультурної комунікації. М. Стельмах у дослідженні «Відображення категорії часу в іранських народних чарівних казках» [7] аналізує особливості функціонування часових вимірів у казковому наративі, простежуючи, як категорія часу впливає на сюжетну динаміку, трансформацію персонажів і структуру чарівного простору.

Мета і завдання статті. Мета дослідження полягає у висвітленні змістових

і формальних особливостей іранських народних казок як невід'ємного складника багатовікової культурної спадщини, які впливають на формування сюжетної структури, образної системи та фольклорної картини світу. Завдання – визначити ключові теми, мотиви й образи іранських народних казок, а також їх роль у формуванні художньої картини світу.

Предмет та об'єкт дослідження. Предмет дослідження – тематичні особливості, типологія й ідейна спрямованість іранських народних казок. Об'єктом дослідження є іранські народні казки як форма усної народної творчості, що відображають художні, структурні та культурні особливості фольклорної традиції.

Матеріалом дослідження слугували іранські народні казки, відібрані з колекції перських казок «Давні іранські казки (Казки Собхі)» [14] ((*افسانه‌های کهن ایرانی (قصه‌های صبحی)*)) та українських перекладних видань Р. Гамади «Іранські народні казки» [3] і «Перські оповідки» у двох томах [4; 5].

У ході дослідження використано такі методи дослідження: метод аналізу наукових видань і статей, що стосуються досліджень іранського й українського фольклору; системний підхід, що дав змогу комплексно проаналізувати народну казку як культурний і художній феномен; метод класифікації для систематизації жанрових типів, мотивів і персонажів у досліджуваних казках; метод спостереження під час аналізу повторюваних елементів у текстах казок, що дало змогу виявити закономірності фольклорної традиції. Одним із важливих напрямів наукового дослідження перських казок є їх систематична класифікація та структурна категоризація, що спирається на наукові й логічні підходи. Такий усебічний і комплексний підхід до аналізу дає змогу розкрити як явні, так і приховані аспекти оповідей, сприяючи поглибленню розуміння їх змісту й художньої форми. Типологія казкових оповідань є ефективним інструментом для глибокого осягнення їх структури та жанрової специфіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Незважаючи на багатство, популярність, різноманітність і давні традиції перських казок, досі не створено цілісної й докладної класифікації цієї багатой спадщини. Більшість дослідників та опові-

дачів підходили до класифікації казок однобічно, акцентуючи увагу лише на окремих аспектах. М. Магдзуб [12] у роздумах про класифікацію зазначає, що вибір методу значною мірою залежить від особистих уподобань самого дослідника.

Сьогодні не існує повної й усталеної наукової класифікації перських казок, що робить цю тему новаторською. Спираючись на підходи як іранських, так і західних дослідників, а також з огляду на жанрове розмаїття, ми пропонуємо одну з можливих класифікацій, яка може стати основою для подальших узагальнень.

Іранський дослідник М. Карімзаде систематизував казки зі збірок Х. Кугі Кермані та Ф. Могтаді в антології «Сорок казок» (صق لهچ) [10], перекладений Р. Гамадою українською мовою під назвою «Іранські народні казки» [3]. М. Карімзаде виділяє такі типи казок:

1. Народні казки (قصه‌های ملی) – притаманні різним народам.

2. Повчальні казки (قصه‌های اخلاقی) – дидактичні оповіді про моральне прозріння.

3. Казки про тварин (قصه‌های حیوانات) – зооморфні історії, у яких тварини діють як люди.

4. Жартівливі казки (قصه‌های فکاهی) – розважальні історії.

5. Ланцюгові (рамкові) казки (قصه‌های زنجیره‌ای) – побудовані за принципом оповідей у межах спільного сюжету.

6. Казки про дивів і пері (قصه‌های دیو و پری) – чарівні оповіді, що зберігають елементи давніх ритуалів та уявлень. Є найулюбленішим жанром іранців [10].

Іранські народні казки майстерно передають силу самовідданого й безкорисливого кохання, яке спонукає героїв на неймовірні подвиги. Вони сміливо долають підступи темних сил, здобуваючи перемогу, яка найчастіше завершується щасливим шлюбом героя чи героїні з принцом або принцесою. Ці творіння, народжені самою творчістю народу, є відображенням глибокої віри в тріумф добра над злом. Вони оспівують любов до рідної землі та готовність до самопожертви на благо спільного щастя.

Іранські народні казки водночас зберігають відлуння давніх патріархальних традицій, у яких образи шахів і простолюдинів утілюють дух гостинності, щирості й шляхетності. Подорожній чи чужинець завжди може

знайти притулок, отримати їжу та натрапити на привітність навіть у королівських палатах. Попри певну схожість із казками інших народів, іранські створіння значно виділяються своєю неповторністю й унікальним колоритом. Ці паралелі лише підтверджують багатовіковий і плідний культурний обмін, що супроводжував людство протягом усієї його історії й продовжує залишатися невід’ємною частиною сучасного світу.

Вони мають усталену структуру з характерним зачином і фіналом. Початок часто звучить як «Було так чи не було» (یکی بود، یکی نبود) або «Було так чи не було – нікого, окрім Бога, не було» (یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ‌کس نبود). Такі формули вводять у казковий світ і створюють довіру до розповіді. Наприкінці часто лунає побажання «Нехай так само сповняться й ваші бажання» (باشد که آرزوهای شما) або вірш: «Казка наша до кінця добігла, а ворона до свого гнізда не долетіла» (قصه‌ی ما به آخر رسید، ولی کلاغ به لانه‌اش نرسید).

Час і простір у цих казках умовні. Герої можуть мандрувати роками, але не змінюються зовні, як у казці «Сила» (روز)، де горобець шукає найсильнішого, проходячи від одного персонажа до іншого, але так і не знаходить того, хто б відповідав його очікуванням. Часто події відбуваються у двох вимірах – звичному і чарівному, наприклад, у казці «Яблуня і див» (وی و بی‌ست‌خرد)، що поєднує буденне життя з фантастичними істотами:

«Тоді падишах повернув лице до візира й сказав: «Приязнь цього юнака не можна залишити без віддяки. Мерцій знайди птаха Сімурга й накажи, щоб від доставив юнака живим і здоровим до його рідного краю» [3, с. 118].

Просторові образи (дорога, дім, поле, ліс) мають символічне значення. Подорожі героїв, як у казці «Камінь терпіння» (سنگ صبور)، утілюють пошук істини або порятунку. Казки часто включають чарівні предмети чи магічних помічників, а герої змінюються не поступово, а раптово.

Іранські казки передають ключові культурні цінності – віру в добро, моральну силу, справедливість. У казці «Дядечко Навруз» (عمو نوروز) головний герой щороку намагається зустріти кохану, але їм не судилося побачитися – і навіть ця сумна історія зали-

шає світле враження й надію. Любов, як і героїзм, є рушієм змін і гармонії в казковому світі:

«Стара жінка й згоджується. Проте ніхто не знає, чи вдасться їй наступного року побачити дядечка Навруза. Кажуть, що коли вони побачать одне одного, настане кінець світу, та оскільки й досі не настав кінець світу, стара жінка й дядечко Навруз так і не побачили одне одного» [3, с. 14].

Головний герой іранської народної казки – здебільшого хлопець, що вирушає в мандри в пошуках кохання або щастя. Він може бути як сином падишаха (шагзаде), так і простим юнаком, однак часто є єдиною дитиною в родині, аби уникнути боротьби за спадок. Якщо ж дітей троє, центральним персонажем зазвичай стає молодший брат, наділений мудрістю й чеснотою [6, с. 822].

Серед типових персонажів – дєрвіші-чудотворці, купці, ідеалізовані царівни, злі чаклунки й відьми, а також диви (демони) й шайтани – традиційні антагоністи. У казці «Яблуна і див» герой Малік-Ібрагім перемагає чудовисько, розбивши його «життя» – скляну посудину, сховану в череві лева. У казці «Місяцечола» (ماه پیشانی) див, зворушений добротою героїні, обдаровує її красою. Такі випадки демонструють, що навіть див може бути союзником. У казці «Камінь терпіння» (سنگ صبور) антагоністкою є фальшива подруга, яка зраджує героїню, та зрештою зазнає кари. Герой і героїня одружуються, а фінал увінчується традиційним побажанням щастя слухачеві:

«...На другий день він звелів ту циганку прив'язати косами коневі до хвоста, на коня гейкнули, і він помчав у пустелю. Потому знову прикрасили місто, розсвітили всюди вогні, сім днів та сім ночей святкували, а тоді юнак побрався з Фатимою. Ото як досягли вони своїх бажань, нехай так само сповняться і ваші» [3, с. 84].

Часто в сюжеті присутні мотиви чарівних помічників, перевтілень, чудесних предметів. Герої користуються магією або підтримкою тварин, щоб подолати перешкоди. У родинних сюжетах нерідко зображуються конфлікти між братами, де молодший – чесний, а старший – заздрисний.

Жінки в іранських казках зазвичай діють у патріархальному контексті: нерідко вони є «нагородою» за перемогу чи вияв доблесті.

Проте трапляються й приклади активної, морально сильнішої героїні, яка змінює перебіг подій своїми вчинками.

В іранських народних казках домінують мотиви перемоги добра над злом, сили любові, дружби й наполегливості. Однак особливого значення набуває тема дуалізму – протиставлення реального й потойбічного світів. Герой чи героїня часто проходить межу між цими вимірами, зазнаючи трансформації, випробувань або одкровення. Цей перехід здійснюється через чарівні об'єкти (джерела, печери, дерева, колодязі) або завдяки допомозі посередників – тварин, духів, дєрвішів. У казці «Місяцечола» (ماه پیشانی) дівчині вказує шлях до світу дивів королева, яка розмовляє людським голосом:

«Йди сміливо до криниці – там сидить див... він усе говорить навпаки, тож відповідай йому протилежно» [3, с. 85].

Потойбічний простір у казках часто є місцем випробування або джерелом перетворення. Його закони ірраціональні: час тече інакше, істоти говорять загадками, а сила волі героя визначає, чи зможе він повернутися назад. У ньому герой знаходить або втрачає щось важливе – кохану, пам'ять, магічний предмет або навіть нову ідентичність.

Лихо в іранських казках набуває різних форм: прокляття, зникнення, насильство, примусовий шлюб, викрадення. Зазвичай герой опиняється в кризовій ситуації через нестачу – любові, багатства, знань, – і вирушає в подорож, яка веде до зустрічі з надприродним. Так, у казці «Легенда про чорну і білу змію» герой рятує змію, яка виявляється чарівною істотою й допомагає йому у світі дивів [5, с. 8].

Магічні помічники (тварини, птах Сімург, духи, дєрвіші) часто з'являються без логічної передумови, виявляючи доброзичливість або вдячність. Герой іноді сам долає перешкоди, іноді ж – змушений тікати, кидаючи на шляху перешкоди, які символічно затримують зло (як-от голки, що перетворюються на хаші) [6, с. 823].

Таким чином, в іранських казках реальний і чарівний світи тісно переплетені. Потойбіччя постає не лише як місце чудес, а і як внутрішній простір випробування, де герої стикаються з власними страхами, сумнівами чи жаданнями – і саме подолання цього світу дає їм право на щастя в реальному.

Іранські народні казки становлять багатий і цінний пласт усної традиції, у якому закорінено багатовікову мудрість, світоглядні уявлення й духовно-етичні орієнтири іранського народу. Вони є не просто продуктом фольклорної творчості, а радше виявом цілісного символічного мислення, що зберігає й репрезентує архетипні образи, національні ментальні структури та колективну пам'ять. Їхній сюжетний простір охоплює широке поле тем – від фантастичних мандрів, чарівних перетворень і зіткнень із надприродним до побутових конфліктів, моральних випробувань і соціальних коментарів [6, с. 825].

Казки створюють специфічну художню реальність, у якій, з одного боку, діють царевичі, принцеси, володарі й герої, що перебувають у тісному контакті з магічними силами або борються з фантастичними чудовиськами, а з іншого – звичайні люди: ремісники, плетільники, цеглярі, дрібні торговці. У такий спосіб іранський фольклор відтворює модель соціально стратифікованого, але взаємопов'язаного світу, де фантастика є формою народної інтерпретації реального досвіду [5, с. 32]. Подібна структурна поляризація не є випадковою – вона дає змогу здійснювати паралельне прочитання тексту одночасно як художнього нарративу й морального послання.

У художньому просторі казки магічне, міфічне й реальне співіснують і взаємодіють на правах рівноправних складників цілісного світогляду. Використання символічних та алегоричних форм подачі, типових для народної оповіді, зумовлює виняткову щільність значень і багатозначність тлумачення. Казка функціонує не лише як форма усної розповіді, а і як соціокультурний механізм передачі знань, цінностей, поведінкових норм, а також засіб конструювання й підтримання колективної ідентичності.

Своєрідним маркером світоглядних орієнтирів є характер репрезентації владних і релігійних інституцій у фольклорному дискурсі. Як свідчить багатий корпус народних текстів, ставлення до офіційної релігії та її представників, зокрема казі (ісламських суддів) (قاضی), мулл (ісламських священнослужителів) (ملا) та ахундів (мусульманських богословів, учителів) (آخوند), зазнає критичного переосмислення. У більшості сюжетів ці персонажі зображені як корумповані, обмежені,

морально сумнівні постаті, які більше викликають осуд або глузування, ніж повагу. Така художня інтерпретація свідчить про наявність у традиційному світогляді народу відчутної дистанції між релігійною доктриною й народною духовністю.

Характерною фігурою в цьому контексті є образ Мулли Насреддіна – напівлегендарного героя численних анекдотів і казкових оповідей, що із XVI століття утвердився як уособлення народного глузду, іронії та критичного ставлення до псевдоавторитетів [1; 2]. Через такого персонажа фольклор утілює соціальну сатиру й реалізує компенсаторну функцію – захист морального порядку перед обличчям формальної несправедливості.

Проте водночас фольклор не заперечує глибокого релігійного почуття як такого. Звернення до Бога через молитву (دعا) часто постає як кульмінаційний момент у сюжетній динаміці: герой, поставлений у граничну ситуацію, апелює до вищих сил не через інституційне посередництво, а безпосередньо, щиро, особистісно. У таких моментах особливо помітна межа між релігією як соціальним інститутом і релігійністю як внутрішньою етико-духовною поставою:

«А це якраз був кінець ночі, пора сповнення бажань. Здійнявши руки до молитви, пустельник з усією покорою та смиренністю став благати у Всевишнього Творця послати життя оцій дівчині. Молитви його було почуто, незрівнянна ожила, й угледівши перед собою чужого чоловіка, затулила лице» [4, с. 64].

Ще однією особливістю фольклорної картини світу є амбівалентне ставлення до представників етнічних, релігійних і культурних меншин. Такі персонажі, як євреї (зазвичай купець), чорношкіра людина або циганка, часто фігурують у ролі носіїв негативних якостей або виступають у контексті стереотипних уявлень. Це свідчить про існування усталених етнічних маркерів у фольклорному матеріалі, що, попри свою художню умовність, відображають соціокультурну структуру міжгрупового сприйняття. Подібним чином фігурують й інші народи, зокрема лури й курди: їх часто уявляють наївними або дурнуватими, що відображає фольклорне «інше», необхідне для творення культурного «свого».

Надзвичайно характерним для іранських народних казок є також відсутність системної апеляції до конкретного історичного контексту. Історичні діячі та події майже не згадуються, що, з одного боку, підкреслює універсальність сюжетного часу, а з іншого – указує на суто моральну спрямованість оповіді. Єдиним виразним винятком є постать шаха Аббаса I, образ якого – подорожуючого інкогніто монарха – стає метафорою ідеального правителя, що намагається відчувати життя своїх підданих «зсередини».

Найбільш онтологічно навантаженим елементом фольклорної картини світу є поняття долі. В іранських казках доля постає не лише як сила, що визначає хід подій, а як онтологічна категорія, що перебуває вище за будь-яку іншу владу – як земну, так і надприродну. Шах може сумніватися в її силі, намагатися її обійти чи підпорядкувати, однак зрештою він зазнає поразки – не через слабкість, а через нездоланність космічного порядку. Навпаки, проста людина, що смиренно приймає свою долю, зазвичай винагороджується. Так інтерпретація свідчить про розрізнення понять долі й божественної волі: доля в казковій структурі – це не прояв релігійної доктрини, а автономна, сакрально обґрунтована сила, що репрезентує глибинну структуру буття.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Отже, іранські народні казки є надзвичайно багатограним феноменом, у якому фольклорна поетика взаємодіє з культурною антропологією, моральною філософією й соціальною критикою. Їх аналіз дає змогу не лише глибше зрозуміти структуру традиційної іранської культури, а й простежити еволюцію народного мислення, способи символічного осмислення реальності й механізми збереження колективної ідентичності в умовах постійних історичних трансформацій.

Народні казки в іранській фольклорній традиції є не лише формою усної творчості, а й багатоплановою моделлю символічного тлумачення світу. Вони мають широкий спектр функцій: розважати, навчати, морально наставляти та передавати культурні цінності з покоління в покоління. Казки поєднують епічне, фантастичне й побутове, що дає їм змогу слугувати засобом збереження колективної пам'яті та формування ментальних образів про світ.

Аналіз жанрової класифікації іранських народних казок виявив ключові типи сюжетів, де протиставлення реального й потойбічного набуває особливої інтенсивності. До них належать казки чарівного, героїчного і сатиричного типів, а також новелістичні наративи з фантастичними елементами. У цих жанрах опозиція видимого й невидимого, людського та надприродного є не лише основою сюжету, а й глибинною структурою світогляду, що формує уявлення про багатовимірність буття й втручання вищих сил у людську долю.

Аналіз показав дуалістичну природу художнього світу іранської народної казки. На перший план виступають мотиви випробування, битви добра зі злом, пошуку істини, сили долі, зустрічі з магічними істотами або святими постатями. Образи – як узагальнені (герой, ворог, помічник), так і специфічно національні (мулла, шах, дров'як, пері, птах Сімурґ, див, джиги) – є носіями символічного змісту. Завдяки цим образам метафізичний вимір органічно вбудовується в тканину казки.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в поглибленому аналізі більшої кількості іранських народних казок, а також у порівнянні їх основних сюжетів і типології героїв з народними казками українського й інших народів, що розширить розуміння іранського фольклору та сучасного іранського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гамада Р. Анекдоти про Муллу Насреддіна. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2008. 288 с.
2. Гамада Р. Антологія перського гумору. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2010. 528 с.
3. Гамада Р. Іранські народні казки. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2011. 232 с.
4. Гамада Р. Перські оповідки. Львів : Піраміда, 2007. Т. 1. 421 с.
5. Гамада Р. Перські оповідки. Львів : Піраміда, 2007. Т. 2. 361 с.
6. Ребрик О. Перські народні казки у контексті українських фольклористичних досліджень. *Народознавчі зошити*. 2013. № 5. С. 819–826. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2013-5/9.pdf>.
7. Стельмах М. Відображення категорії часу в іранських народних чарівних казках. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 25 (2). С. 200–204. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.36>.
8. امینی، امیرقلی. سی افسانه از افسانه‌های محلی اصفهان. اصفهان: چاپخانه اولیاء اصفهان، ۱۳۳۱. ۹۰۲ ص.

9. <https://ketabnak.com/book/74506> انجوى شیرازى، سيد ابوالقاسم. *قصه‌های ایرانی*. جلد اول. تهران: گنجینه فرهنگ مردم، ۲۵۳۱. ۸۷۳ ص.
10. کریمزاده، منوچهر. *چهل قصه: گزیده قصه‌های عامیانه ایرانی*. تهران: طرح نو، ۹۷۳۱. ۸۰۴ ص.
11. کوهی کرمانی، حسین. *پانزده افسانه از افسانه‌های روستای ایران*. تهران، ۳۳۳۱. ۴۲۱ ص. <https://ketabnak.com/book/20693>.
12. محجوب، محمدجعفر. *ادبیات عامیانه‌ی ایران: مجموعه مقالات درباره‌ی افسانه‌ها و آداب و رسوم مردم ایران*. چاپ هشتم. تهران، نشر چشمه، ۱۰۴۱. ۸۳۳۱ ص.
13. <https://ketabak.org/term/10948> مهتدی (صبحی)، فضل‌الله. *افسانه‌های کهن ایرانی («قصه‌های صبحی»)*. تهران: جامی، ۴۸۳۱. ۶۵۲ ص.

REFERENCES

1. Amini, A. (1960). Si afsāne az afsānehā-ye mahalli-ye Esfahān [Thirty local legends of Isfahan]. Isfahan: Čāpxāne-ye ouliyā-ye Esfahān. 209 p. [in Persian].
2. Anjavi Shirazi, A. (1973). Qessehā-ye irāni [Iranian folk tales]. Tehran: Ganjine-ye farhang-e mardom. 378 p. Retrieved from: <https://ketabnak.com/book/74506> [in Persian].
3. Hamada, R. (2010). Antolohiia perskoho humoru [Anthology of Persian Humor]. Ternopil: Navchalna knyga Bogdan. 525 p. [in Ukrainian].
4. Hamada, R. (2008). Anekdoty pro Mullu Nasreddina [Jokes about Mulla Nasreddin]. Ternopil: Navchalna knyga Bogdan. 288 p. [in Ukrainian].
5. Hamada, R. (2011). Iranski narodni kazky [Iranian folk tales]. Ternopil: Navchalna knyga Bogdan. 232 p. [in Ukrainian].
6. Hamada, R. (2007). Perski opovidky [Persian tales]. Lviv: Piramida. Vol. 1. 421 p. [in Ukrainian].
7. Hamada, R. (2007). Persky opovidky [Persian tales]. Lviv: Piramida. Vol. 2. 361 p. [in Ukrainian].
8. Karimzade, M. (2000). Čehel qesse: gozide-ye qessehā-ye ‘āmiyāne-ye irāni [Forty Stories: A Selection of Iranian Folk Tales]. Tehran: Tarh-e now. 408 p. [in Persian].
9. Kuhi Kermani, H. (1954). Pānzdah afsāne az afsānehā-ye rustā-ye Irān [Fifteen legends from the Iranian village]. 124 p. Retrieved from: <https://ketabnak.com/book/20693> [in Persian].
10. Mahjub, M. (2022). Adabiyāt-e ‘āmiyāne-ye Irān [Iranian folk literature]. Tehran: Češme. 1338 p. [in Persian].
11. Mohtadi, F. (2006). Afsānehā-ye kohan-e irāni (Qessehā-ye Sobhi) [Ancient Iranian legends (Tales of Sobhi)]. Tehran: Jāmi. 256 p. Retrieved from: <https://ketabak.org/term/10948> [in Persian].
12. Rebryk, O. (2013). Perski narodni kazky u konteksti ukrainskyh folklorystychnyh doslidzhen [Persian folk tales in the context of Ukrainian folklorist studies]. *Narodoznavchi zoshyty – The Ethnology Notebooks*, vol. 5, pp. 819–826. Retrieved from: <https://nz.lviv.ua/archiv/2013-5/9.pdf> [in Ukrainian].
13. Stelmakh, M. (2022). Vidobrazhennya katehorii chasu v iranskyh narodnyh charivnyh kazkah [Representation of the category of time in iranian folk magic tales]. *Zakarpatski filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies*, vol. 25, № 2, pp. 200–204. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.36> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 20.06.2025

Дата прийняття статті: 26.06.2025

Опубліковано: 30.09.2025